

3. Визель З. А. Развитие творческих способностей школьника в процессе компьютерного обучения музыке / З. А. Визель, Л. С. Рубин, Л. И. Полоцкий // Музыкальная деятельность и музыкально-эстетическая культура : межвуз. сб. науч. тр. – Владимир, 1990. – С. 131 – 141.
4. Кабалевский Д. Б. Педагогические размышления : избранные статьи и доклады / Дм. Кабалевский. – М. : Педагогика, 1986. – 192 с.
5. Падалка Г. М. Учитель, музыка, діти / Г. Падалка. – К. : Муз. Україна, 1982. – 144 с.
6. Ростовський О. Я. Методика викладання музики в основній школі : навч.-метод. посібник / О. Я. Ростовський. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2000. – 272 с.
7. Собчик Л. Н. Психология индивидуальности. Теория и практика самодиагностики / Людмила Собчик. – СПб. : Речь, 2003. – 624 с.

УДК 37.012+311.1

Олефір Е. Є.
викладач вищої категорії Київської дитячої
музичної школи № 7 ім. І. Н. Шамо.

АНСАМБЛЕВЕ МУЗИЧЕННЯ У КЛАСІ СКРИПКИ ЯК ФАКТОР АКТИВІЗАЦІЇ ТВОРЧОГО ПРОЦЕСУ В СУЧАСНІЙ МУЗИЧНІЙ ОСВІТІ

У статті доводиться необхідність організації ансамблів різних форм і складів на базі музичної школи, аналізується досвід зарубіжної та вітчизняної музичної педагогіки в контексті ансамблевого виконавства, розглядається вплив ансамблевого музичення в класі скрипки на розвиток творчих здібностей учнів на різних етапах навчання в школі, пропонуються ранні форми ансамблевого виконавства, надаються певні методичні рекомендації щодо підбору навчального репертуару для ансамблю скрипалів.

Ключові слова: музична освіта, музична школа, клас скрипки, ансамблеве музичення, ансамбль скрипалів, розвиток творчих здібностей.

Олефір Э. Е. Ансамблевое исполнительство в классе скрипки как фактор активизации творческого процесса в современном музыкальном образовании. В статье аргументируется необходимость организации ансамблей разных форм и составов на базе музыкальной школы, анализируется опыт зарубежной и отечественной педагогики в контексте ансамблевого исполнительства, рассматривается влияние ансамблевого музицирования в классе скрипки на развитие творческих способностей учащихся на разных этапах обучения в школе, предлагаются ранние формы ансамблевого музицирования, даются некоторые методические рекомендации при подборе учебного репертуара для ансамбля скрипачей.

Ключевые слова: музыкальное образование, музыкальная школа, класс скрипки, ансамблевое музицирование, ансамбль скрипачей, развитие творческих способностей.

Olefir E. Anasamble performance in violin class as a factor in enhancing the creative process in contemporary music education. In this article the necessity of establishing various forms and ensemble combination is proved. The article performs the analysis of foreign and native musical pedagogy experience in the context of ensemble performance. The influence of violin ensemble music playing on the development of creative abilities of pupils at different stages of schooling is analyzed. The initial forms of ensemble performance are offered, some notifications on selection of teaching repertoire for violin ensemble procedure are given.

Key words: music education, music school, violin class, ensemble music playing, violin ensemble, development of creative aptitude.

Реформи, що відбуваються в освіті, стосуються і спеціалізованої музичної освіти, до навчальних закладів якої належать дитячі музичні школи та школи мистецтв. Розглядаючи напрями розвитку сучасної музичної освіти в контексті гуманізації навчального процесу, звертається увага на проблеми, які турбують викладачів. Це стосується навчального предмета «Колективне музичення. Ансамбль (оркестр)», що проводиться при відділі струнно-смичкових інструментів з фаху «скрипка». З метою активізації творчого і музично-технічного розвитку скрипалів та створення мотиваційних факторів успішного навчання гри на інструменті, вважається за необхідне надавати належне значення предмету «Ансамбль» (як виконання музичних творів на інструменті) для учнів, які навчаються за програмою «Музичний інструмент. Скрипка».

Проблема стосується: 1) знаходження додаткових резервів для створення ансамблів різних форм і складів на різних етапах навчання в школі (від надання навчальних годин до забезпечення необхідними для групових занять аудиторіями); 2) визначення року навчання скрипалів у школі, на базі якого учень може починати грати в ансамблі; 3) впровадження індивідуального підходу при виборі форми роботи з предмета «Колективне музичення» (хор, ансамбль) у початкових класах; 4) надання методичних рекомендацій щодо орієнтовного репертуару ансамблів скрипалів різного рівня підготовки учнів, різних форм і складів. Для вирішення цієї проблеми: 1) надається визначення дефініції «Колективне музичення», «Ансамбль»; 2) розглядається вплив ансамблевого музичення на формування естетичних смаків і розвиток творчих здібностей особистості; 3) порушується питання про необхідність залучення до колективного ансамблевого музичення у класі скрипки на початковому етапі навчання у школі; 4) використовуючи вітчизняний і міжнародний досвід музичної педагогіки, доводиться ефективність методу раннього ансамблевого виконавства в класі скрипки для активізації розвитку творчих здібностей учнів для подальшої самореалізації

засобами музичного мистецтва; 5) пропонується орієнтовний список нотної літератури для учнівських скрипкових ансамблів.

Визначимо напрями модернізації музичної освіти на базі ДМШ і ДШМ. Усвідомлення музичної освіти й естетичного виховання не тільки як актуального явища для модернізації освітнього простору України, а й як однієї зі складових педагогіки розвитку особистості є одним із пріоритетних напрямів державної політики щодо розвитку галузі позашкільної освіти. Реалії сьогодення активізують процес естетичного виховання підростаючого покоління, а це потребує новітніх підходів, які пов'язані зі зміною світогляду, що відбувається на рівні свідомості у молоді. У сучасному середовищі відверто превалює технологічна орієнтація. Це абсолютно природне явище, проте його гіпертрофування породжує небезпеку духовно-естетичного вакууму. В оновленій редакції Державного стандарту освіти визначено ціннісні засади і цілі розвитку сучасної школи, зокрема: зміцнення духовності, моралі, формування громадянських якостей учнів, освоєння цінностей культури; виховання і розвиток умінь і бажання вчитися, працювати та творити [7]. Такі вимоги ставлять завдання з переорієнтації пріоритетів освіти з держави на особистість, на послідовну демократизацію та гуманізацію навчально-виховного процесу; забезпечення відповідності змісту і якості освіти як актуальних проблем і перспектив розвитку особистості [3].

Враховуючи важливість названих потреб, важко переоцінити значення роботи закладів естетичного виховання молоді – дитячих музичних шкіл (ДМШ) і шкіл мистецтв (ДШМ).

Закон України «Про освіту», національна доктрина розвитку освіти в Україні у XXI ст. базуються на Конституції України і визначають формування «нових життєвих гуманістичних орієнтирів особистості» як головну мету освіти [5]. Ці закони визначають основні завдання початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів, виконання яких забезпечується шляхом «розвитку цілісної міжгалузевої багаторівневої системи позашкільних закладів... для розвитку здібностей і талантів обдарованих дітей і молоді». Гуманізація навчально-виховного процесу передбачає оволодіння людиною духовними цінностями суспільства, виховання високих моральних якостей особистості, «збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу» [11, с. 4].

«Без музики виховання не може бути повноцінним» – цей вислів належить видатному українському педагогу В. О. Сухомлинському. Він є необхідним положенням сучасної освіти. «Тримаючи в руках скрипку, людина не здатна чинити зло», – говорить народна мудрість. Одне з важливих завдань вихователя полягає в тому, щоб, образно кажучи, дати в руки кожній дитині скрипку, щоб кожний відчув, як народжується музика» [13, с. 193]. У музичних школах і в школах мистецтв молодь має унікальну можливість навчитися грі на будь-якому музичному інструменті та долучитися до світу так званого «елітарного мистецтва». В умовах тотального засилля масової культури велике значення для формування світогляду підростаючого покоління має виховання в душі традицій світової музичної класики, на прикладі творів, що є взірцями національної, світової культури і народного мистецтва. Особистості, які зростають на такому ґрунті, будуть підготовленими до сучасного життя, а їх естетичні смаки – добре сформованими.

У сучасному суспільстві існує попит на фахівців, які вміють творчо мислити і вирішувати різні завдання, використовуючи інноваційні підходи. Музика – найбільш абстрактний вид мистецтва. Завдяки своїм можливостям вона є потужним засобом формування і розвитку творчих здібностей особистості як першооснови виховання креативної молоді. Розвиток талантів – справа не лише вузько цехова. Вона є актуальною не тільки для музичного мистецтва та виконавства. Як зазначає соціолог Р. Флорида, «особистості, що починають формувати цілий креативний клас, не тільки змінюють наше сьогодення, але й проєктують майбутнє» [14, с. 67]. Отже, наше завтра, його цінності та норми залежать і від музичної освіти.

У системі музично-естетичного виховання дітей особливе місце посідає інструментальне виконавство та навчання у класах з фаху в дитячих музичних школах і школах мистецтв. Необхідно враховувати, що спеціалізована початкова музична освіта в Україні має дві мети: по-перше, виявити професійно обдарованих дітей, скерувати і підготувати їх до вступу у вищі мистецькі навчальні заклади; по-друге, творчо розвинути здібності учнів, навчити їх володіти музичними інструментами, залучити до духовної культури людства, виховати потребу в самовираженні засобами музичного мистецтва для подальшої творчої діяльності [9, с. 7]. Ретроспективний погляд на історію становлення і принципи функціонування системи ДМШ дозволяє простежити поступову відмову від загальної професіоналізації музичної освіти. На сучасному етапі реформування освіти особливої актуальності набуває проблема розвитку учнів засобами музики як видом мистецтва. Принципово важливе значення цей напрям набуває для загальної більшості учнів дитячої музичної школи, які не орієнтуються на подальше професійне навчання. Музична школа на сучасному етапі має, зберігаючи традиції спеціальної музичної освіти, вирішувати завдання розширення свого впливу і навчання майже всіх бажаних. Треба розвивати пізнавальну допитливість у дитини, підтримувати «прагнення засвоїти і зберегти у своїй пам'яті все те суттєво важливе, що потрібно для подальшого життя і праці» (Іван Огієнко про гуманізацію навчально-виховного процесу). Учні повинні відчувати радість від навчальної праці.

Отже, процес освіти має бути людяним, а це передбачає високий рівень майстерності вчителя, вимагає від нього постійної самоосвіти, творчості, створення відповідної атмосфери на уроці.

Творчий потенціал учнів спеціалізованих мистецьких навчальних закладів розкривається тоді, коли є середовище, що розвивається. Однак у рамках жорсткої статичної системи навіть досвідчений учитель не може досягти значних результатів, адже вона не передбачає відкритості та інновацій. Гнучкість мислення залежить від нормативної гнучкості соціальної системи, яка створює адекватні умови для розвитку здібностей і вмінь

кожної дитини. Творчий потенціал вихованців можна розвинути і реалізувати тоді, коли викладач заохочуватиме їх до творчого мислення, служитиме взірцем поведінки, коли зацікавленість учнів буде підтримана соціально та організаційно. Розвиток творчих здібностей і повне розкриття потенціалу особистості має бути провідним принципом музичної освіти.

Розкриємо сутність ансамблевого музичення у класі скрипки як творчого процесу. Для створення відповідної творчої атмосфери у мистецьких навчальних закладах треба організувати ансамблі та оркестри різних форм відповідно до набору інструментарію в будь-якому навчальному закладі. Це дасть змогу кожному учневі розкрити і розвинути свої здібності. Учні завжди із задоволенням грають в ансамблі. Процес колективного творчості дає їм відчуття своєї значущості, приносить радість від спілкування з музикою та слухачами. Крім того, концертний виступ, що є логічним завершенням роботи над твором, активізує згуртованість колективу, сприяє підвищенню його емоційного стану, загострює почуття взаємозалежності, активізує увагу. Досить важливим є те, що колективні виступи дають змогу грати на сцені дітям з різними музичними здібностями, роблять їх впевненішими у своїх силах та активізують їх подальший творчий розвиток. Гра в ансамблі значно розширює кругозір учнів, розвиває якості, необхідні музиканту, такі, як уміння слухати не тільки власне виконання, а й партнера, загострює відчуття звукового колориту, підвищує відповідальність за знання своєї партії, виховує відчуття партнерства. Крім того, вивчення значної кількості музичних творів значно швидше розвиває художньо-естетичний смак учнів та їх естетичне ставлення до музичного мистецтва. Заняття в класі ансамблю має бути однією з найважливіших складових у початковій музичній освіті, як потужний засіб розкриття творчого потенціалу особистості, воно повинно відігравати особливу роль у вихованні майбутніх музикантів, адже, за словами О. Бородіна, є «одним із наймогутніших засобів розвитку музичного смаку та мислення» [2].

Як зазначав великий скрипаль і педагог Леопольд Ауер у своїй праці «Моя школа гри на скрипці», розкриття індивідуальності учнів і сприяння їхній самодіяльності є підґрунтям усієї музично-педагогічної роботи. Викладач, який дав світу велику плеяду визначних скрипалів (Я. Хейфіц, М. Єльман, Є. Цимбаліст, М. Полякін та ін.), він говорив: «Если исполнитель способен претворить в своем темпераменте оригинальную мысль автора, если сам в состоянии реагировать на красоту произведения, тогда он может сыграть пьесу так, что она произведет впечатление на других» [1, с. 79]. Відчуття емоційної свободи і зняття психологічної напруги у процесі ансамблевого музичення створюють необхідні умови для яскравішого вияву творчого потенціалу виконавців. В аналогічних ситуаціях відчуття повторюються і процес творчості відбувається на вищому рівні, виробляється потреба в музикуванні, що є одним з головних факторів подальших успіхів.

Гра в ансамблі – чудовий стимул для розвитку слухових і технічних навичок на всіх етапах формування виконавця. Вона не тільки розвиває музичний слух, а й сприяє розвитку поліфонічного мислення (що важливо для скрипалів, якому властивий більш розвинений мелодійний слух). Гра в ансамблі дає можливість вільного змістовного спілкування професійною мовою, спонукає до згуртованої праці, красивої гри, виступає стимулом змагальності й особистісної оцінки вмінь молодих виконавців. Гра в ансамблі формує комунікативні якості особистості, що є важливим, адже більшість професійних музикантів-скрипалів грають у різних колективах (оркестрах, ансамблях різних складів).

У процесі викладання дисципліни «Музичний інструмент – скрипка» викладачі планомірно і системно працюють над кожним етапом музично-технічного розвитку учня. Сучасна музична педагогіка разом з індивідуальними заняттями рекомендує використовувати різні форми колективного музичення (від дуетів до оркестрів) на заняттях з фаху. Ці форми містять додаткові резерви для естетичного виховання креативної молоді. Організація ансамблів скрипалів на базі дитячих музичних шкіл свідчить про позитивне ставлення учнів і викладачів до гри в них.

Ансамбль (франц. Ensemble – разом) – узгодженість, струнке ціле. У термінологічному словнику з української та зарубіжної культури даються такі визначення терміну «ансамбль»: 1) спільна участь кількох осіб у виконанні музичного твору; 2) музичний твір для кількох виконавців; 3) художній колектив, що займається концертною діяльністю [6, с. 14].

Словник А. Н. Должанського дає уточнення, що «за кількісним складом учасників ансамблі поділяються на дуети, тріо, квартети, квінтети, секстети, септети, октети, нонети, до ансамблів належать також хори та оркестри». Автор наголошує на тому, що «вираз «гарний ансамбль» означає злагоджене звучання, що зливається в єдине ціле в ансамблі голосів або інструментів» [4].

Процес ансамблевого виконавства вимагає постійної взаємодії між усіма учасниками ансамблю. На думку Н. Лузума, справжній ансамбль – це близькість в усьому: близькість індивідуальностей, естетичних установок, інтелектуальних рівнів; це духовне єднання, емоційна спорідненість, близькість методів, форм, напрямів у спільній роботі [8].

Згідно з навчальним планом ДМШ, предмет «Колективне музичення» передбачає надання учням уроків з хорового співу, або ансамблю чи оркестру по 2 – 3 години на тиждень групових занять (залежно від року навчання). Зазвичай, учнів-скрипалів 0 – 3 року навчання орієнтують на заняття з хору. Проте, на нашу думку, скрипалю-початківцю, який засвоїв перші навички гри на інструменті, необхідно надавати можливість гри в ансамблі для успішного розвитку його фахових здібностей. Формування в учнів навичок ансамблевого виконавства, яке є відмінним від сольного, треба починати на ранніх етапах навчання в музичній школі.

Методика раннього ансамблевого музичення саме на інструменті (скрипці) сприяє технічному і художньо-емоційному розвитку виконавця в подальшому. І це на практиці доводять викладачі. Ранні спроби

гри в ансамблі є фактором зацікавлення початківців та їх майбутнього творчого зростання. Вони стимулюють розвиток творчого потенціалу і працездатності, мотивують досягнення позитивних результатів у процесі музичної творчості. Тому вважається доцільним використання ансамблевої форми музичення вже на початковому етапі навчання гри на скрипці. Тобто рекомендується використовувати ансамблі, різноманітні за кількісним складом (починаючи від дуетів), а також залучати до участі в них учнів з різним ступенем музично-технічних навичок. Це може бути як унісон скрипалів-початківців, так і ансамбль за участю початківців і учнів середніх та старших класів. Усе залежить від контингенту школи, від кількості учнів та якості їх умінь і творчої фантазії керівника ансамблю. Особливо це варто враховувати при організації ансамблів, до яких залучаються учні інших відділів – фортепіанного, духових чи народних інструментів.

Аналіз досвіду старовинних скрипкових методик викладання гри на скрипці, зокрема таких, як «Школи» Роде-Крейцера Байо, Ж. Мазаса, Ш. Берію, А. Баганца, дає змогу говорити про те, що у XIX ст. викладачі надавали значної уваги вихованню скрипаля як оркестрового музиканта. Нотний матеріал у цих «Школах» викладений із супроводом другої скрипки (викладача). «Повний систематизований популярний курс гри на скрипці» князя Г. Дулова (вид. 1905 р.) ставить за мету розвиток техніки рук і розвиток музично-художнього виконавства [10, с. 52 – 54]. Автор також використовує дуетну форму виконання творів. На сучасному етапі скрипкової педагогіки викладачі, зазвичай, використовують методичні посібники К. К. Родіонова, А. Г. Григоряна, В. Якубовської, К. Фортунатова, М. Гарлицького, К. Тахтаджієва, С. М. Шальмана. Ці видання заслуговують на увагу, їх методики достатньо продуктивні, проте в них досить помірно використовуються або зовсім не використовуються ансамблеві форми виконання творів.

Показовою у цьому контексті є методика Е. Пудовочкина (м. Білгород), в основі якої лежать два принципи: 1) ранні форми ансамблевого музикування; 2) комплексний розвиток музичних здібностей учнів у класі скрипки через гру в ансамблі. Перевагу цієї методики демонструють успішні виступи ансамблю «Світлячок», очолюваного викладачем, у Росії, США та Бельгії. У ньому беруть участь учні різного віку. Обробка та адаптування музичних творів для виконання їх учасниками з різними музично-технічними можливостями вимагає особливого вміння від керівника. Збірки п'єс «Ступені 1 – 10» розраховані на учнів різного рівня підготовки – від початківців до учнів старших класів. За твердженням Е. Пудовочкина, головна мета роботи у класі ансамблю – зацікавити не тільки професійно зорієнтованих учнів, а й тих, хто не будуть після закінчення школи продовжувати навчання у музичних ВНЗ, сформувавши їх естетичні смаки, розвинувши художньо-творчі здібності для подальшого самовдосконалення і самореалізації [12].

Викладач Р. Маневич (м. С.-Петербург) при організації ансамблю скрипалів, в якому беруть участь учні 1 – 8 класів, використовує метод адаптації музичних творів до можливостей кожного із його учасників. Викладач С. Мілтонян (м. Тверь) у «Педагогіці гармонійного розвитку скрипаля» пропонує роботу з групами по 4 – 6 учнів, що мають однаковий рівень підготовки, з поступовим вивченням матеріалу від простого до складного.

Викладач Пол Роланд (США) навчальний процес із початківцями організовує на базі групи дітей різного віку, яким пропонує грати разом в унісон або октаву. В основі цього методу – «м'яке змагання», не «хто кращий», а «в кого сьогодні краще». Гра в унісон продовжується майже два роки. Головне – підтримання зацікавленості дітей до занять. Викладач Г. Міщенко (м. Архангельськ) вважає, що «групові заняття з учнями досить ефективні, адже діти багато в чому вчать один в одного. У групі діти раніше починають відчувати творчу віддачу, розуміти, навіщо прийшли до музичної школи» [10, с. 174]. Метод японського скрипаля Ш. Сузукі добре відомий в Україні, оскільки використовується викладачами й отримує гарні результати. Він будується на основних принципах: 1) необхідність поступового розвитку навичок, прискорене виконання програми породжує відстаючих; 2) музичні здібності не є вродженими, тому можливість виховання всіх дітей як без музичного слуху (у побутовому сенсі), так і з видатними музичними здібностями; 3) неприпустимо виховувати дітей з приниженням і залякуванням, оскільки це розвиває протистояння і впертість; 4) робота з учнями на позитивних емоціях; 5) виступи на публічних концертах можливі після місяця навчання (виконання п'єс навіть на відкритих струнах); 6) співробітництво з батьками та учнями [10, с. 54]. На нашу думку, цей метод найяскравіше виявляється при використанні ансамблевих форм виконавства, коли створюється ситуація успіху, що спонукає учнів до подальшої творчості, а це є метою навчального процесу.

Отже, навичок гри в ансамблі треба набувати з перших кроків навчання у класі скрипки. Спочатку це може бути дуетна форма виконання творів «учень – викладач». Викладач виконує мелодію, а учень – другий голос на відкритих струнах (наприклад, п'єси зі збірки «Юний скрипаль» за редакцією К. А. Фортунатова у розділі «Перші уроки»; п'єси зі збірки за редакцією Е. В. Пудовочкина «Ступень 1»). Виконання твору з акомпанементом (з викладачем-концертмейстером) є також однією з початкових форм ансамблевого виконавства, що сприяє організації ритмічної та динамічної дисципліни. Ці форми можна використовувати майже з перших уроків.

Музичні твори для початківців мають бути доступними і нескладними. Для формування творчої уяви рекомендується виконувати твори з програмними, зрозумілими дітям назвами (наприклад, О. Філіпенко «Курчата»; Т. Захар'їна «Полька»; М. Магіденко «Півник»; Я. Кепітіс «Вальс ляльок»). Важливо, щоб підхід до виконання п'єс і вправ був творчим, методично обґрунтованим. А це вимагає від викладачів фантазії, пошуку нових форм виконання (учні співають, відплескують ритмічний малюнок, при виконанні п'єс міняються партіями, виконують партії за зразком: питання – відповідь; тихо – голосно). Головне – творча атмосфера уроку, взаєморозуміння, яке спонукає до розкриття творчого потенціалу учнів. Практично доведено, що учні,

які грають в ансамблі, починаючи з першого року навчання гри на скрипці, зазвичай, успішно виконують навчальні програми з фаху, беруть активну участь у шкільних, міських і міжнародних заходах як солісти і як учасники ансамблю, а це стимулює їх подальше творче зростання. Прикладом може слугувати робота з дуєтом скрипалів Київської ДМШ № 7 ім. І. Н. Шамо. Учні відмінно навчаються з фаху, беруть участь у міських і міжнародних конкурсах, стають їх переможцями. Репертуар дуєту: 1 клас – Й. Гайдн «Пісенька», українська народна пісня «Журавель», І. Дунаєвський «Колискова», В. Ребікова «Ганнуся», Я. Кептініс «Вальс ляльок», Н. Бакланова «Дитячий марш», Ж. Металліді «Сільські музиканти», «Обручка»; 2 клас – українська народна пісня в обробці Л. Ревуцького «Шум», І. Беркович «Закувала зозуля», В. А. Моцарт «Німецькі танці», Й. Гайдн «Анданте», П. Чайковський «Ранкова молитва», Ф. Вольфарт «Етюд-жарт»; 3 клас – українська народна пісня в обробці Л. Ревуцького «Подольночка», українські народні пісні «Сонце сходить», «Місяць на небі», Л. Бетховен «Народні танці», К. Вебер «Хор мисливців», Ж. Рамо «Рігодон», С. Прокоф'єв «Марш»; 4 клас – В. А. Моцарт «Менует», «Пантоміма», Ф. Шуберт «Вальс», Е. Гріг «Весела селяночка», «У печері гірського короля», К. Бом «Безперервний рух», І. Фролов «Дивертисмент», Ж. Металліді «Колискова Оле Лукой'є», С. Фостер «Прекрасний мрійник». Доречно сказати, що, починаючи з третього класу, дуєт скрипалів доповнюється учнем-піаністом (замість концертмейстера-викладача) та учнем-флейтистом, що створює творчу атмосферу для учнівського ансамблю. Учні, які грають в ансамблях малих форм, паралельно беруть участь і в ансамблях великих форм, але це може стосуватися тих учнів, які успішно виконують навчальний план у музичній школі.

Методи роботи з ансамблем скрипалів пов'язані з рівнем підготовки самих виконавців. У повсякденній роботі треба пам'ятати про головні принципи: перше – принцип постійного поєднання індивідуальних і колективних занять; друге – принцип взаємозв'язку сольного і ансамблевого виконавства; третє – принцип збереження і розвитку індивідуальних особливостей кожного учня.

За рівнем підготовки учнів в ансамблі умовно можна поділити на такі групи. Перший рівень – (0 – 2 класи) передбачає здебільшого індивідуальні заняття, проте і заняття в ансамблі також необхідні, але в ігровій формі. Рекомендується використати ансамблі, наприклад, зі збірки Е. Пудовочкіна «Ступінь 1». Другий рівень – (3 – 4 класи) «молодший ансамбль». Рекомендовано цикл Ж. Металліді «Ансамблі скрипалів», збірки Е. Пудовочкіна «Ступені 2,3». Третій рівень – (5 – 6 класи) «концертний ансамбль». Рекомендовано ансамблі зі збірок Е. Пудовочкіна «Ступені 4 – 5», «Юний скрипаль» (випуск 2). Четвертий рівень – (7 – 8 класи) рекомендується також і як підготовчий період для учнів, орієнтованих на подальше професійне навчання. Можливе використання збірок за редакцією Е. Пудовочкіна «Ступені 6 – 10», Ж. Металліді, І. Святловської, А. Шувалова, І. Ратнера та ін. Для професійно орієнтованих учнів – це виконання концертів для двох скрипок Й. С. Баха, А. Вівальді, дуєтів Й. Гайдна. Безумовно, учні третього і четвертого рівнів є опорою всього ансамблю насамперед з технічного боку, а в психологічному розумінні – це приклад наслідування молодшими школярами.

У практиці музичного виконавства інструментальні ансамблі можуть бути різними як за кількістю учасників, так і за інструментальним складом. За складом ансамблі поділяються на однорідні та змішані. Зазвичай, в однорідних скрипкових ансамблях, де яскраво проявляються риси, притаманні саме для ансамблевої гри, беруть участь учні молодших класів. Це, окрім загального строю і темпу, – близький тембр, однорідність виконавських прийомів, однакова аплікатура й штрихи, однакові частини смичка, виконання однієї партії кількома учнями. Досить цікавою формою колективного музикування є змішані ансамблі, які можуть бути різними за інструментальними і жанровими складами. Сучасна музична педагогіка дещо змінила традиційні уявлення про жанрову диференціацію ансамблів. У струнних складах, наприклад, використовується електрогітара, або скрипалі грають у супроводі класичних гітар, або вокаліст співає у супроводі ансамблю скрипалів, або в струнну групу для відтворення певного колориту додається флейта чи кларнет тощо. Ансамблеві склади можуть мати безліч варіантів, які визначаються і контингентом учнів, і стилем керівництва викладача, і характером обраного твору. Головне, щоб участь різних інструментів була виправдана з художньо-музичної точки зору, тоді успіх буде забезпечений.

Велике значення для плідної роботи будь-якого колективу і його вдалих концертних виступів має виважений підбір репертуару. Безумовно, в репертуарі ансамблю мають бути твори різної складності, які відповідають виконавським можливостям колективу. Це активізує проведення репетицій, допомагає учням свідомо засвоювати матеріал, створює живу творчу атмосферу на уроці, знімає емоційне напруження і допомагає виявити свою індивідуальність.

Підбір репертуару – це особлива складність. Методичний матеріал, що публікується, не може задовольнити потреби викладачів музичних шкіл. По-перше, його недостатньо, по-друге, підбираючи репертуар, треба враховувати можливості кожного окремого ансамблю. Ступінь складності творів необхідно диференціювати відповідно до підготовленості учнів, а інструментальний склад змішаного ансамблю адаптувати до наявного в школі інструментарію. Тут неабияку роль відіграє вміння викладача перекладати сольні музичні твори для конкретного складу.

Отже, удосконалення навчального процесу, пошук і впровадження нових форм і методів навчання, що стимулюють творчу активність учнів, – одне з найактуальніших завдань на сучасному етапі при заняттях у спеціальному класі в системі музичної освіти. Творчий процес при засвоєнні навчального матеріалу зумовлює підвищення мотивації навчання і допомагає в найбільшій мірі реалізувати музично-творчі здібності учнів, їх можливості та потреби.

Ансамблеве музичення – це предмет, який активізує творчу діяльність як викладачів, так і учнів. І чим раніше вихованець музичної школи братиме участь в ансамблях різних форм і складів, тим більш результативним і перспективним буде навчання для нього. Ансамблі різних форм є обличчям шкіл, їхньою гордістю. Колективи, що створюються на базі ДМШ, допомагають здобути якісну музичну освіту молоді, роблять музику необхідною життєвою потребою для людини і після закінчення мистецького навчального закладу. Формування естетично розвиненої, духовно збагаченої, творчої особистості за допомогою музичного мистецтва є основним завданням закладів початкової спеціалізованої мистецької освіти, а тому предмет «Колективне музичення. Ансамбль (оркестр)» займає у навчальному плані музичних шкіл і музичних відділень шкіл мистецтв належне йому місце.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ауэр Л. Моя школа игры на скрипке / Л. Ауэр. – СПб. : Композитор, 2004. – 120 с.
2. Бородин А. Письма / А. Бородин. – М., 1936.
3. Виховний процес має бути відображений // «Освіта України». – 2011. – № 81 – 82. – С.6.
4. Должанский А. Н. Краткий музыкальный словарь / А. Н. Должанский. – СПб, 2000.
5. Закон України «Про освіту», 1991.
6. Корінний М. М. Словник з зарубіжної та української культури / М. М. Корінний. – К. : Україна, 2000. – 184 с.
7. Кремень В. Завдання Академії максимально сприяти модернізації освіти в Україні / В. Кремень // Педагогічна газета. – 2005. – № 8. – С. 2.
8. Лузум Н. В ансамбле с солистом / Н. В. Лузум. – Нижний Новгород, 2005.
9. Музичний інструмент скрипка: Програма для музичної школи, музичного відділення початкового спеціалізованого мистецького навчального закладу. – К., 2007. – 112 с.
10. Мищенко Г. Методика обучения игры на скрипке / Г. Мищенко. – СПб, 2009. – 270 с.
11. Національна доктрина розвитку освіти України // Нормативно-правове забезпечення освіти: У 4 ч. – Харків : Основа, 2004. – Ч. 1. – С. 6 – 11.
12. Пудовочкин Э. Скрипка раньше букваря / Э. Пудовочкин. – СПб. : Композитор, 2005.
13. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям: Вибрані твори в 5-ти (т.3). – К. : Радянська школа, 1997. – 670 с.
14. Флорида Р. Креативный класс: люди, которые меняют будущее / Р. Флорида. – М., 2005.

УДК 373.313.85

Михайличенко С. С.

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник Національного музею медицини НАН України

МУЗЕЙНА ПЕДАГОГІКА В УКРАЇНІ, ЇЇ СУТНІСТЬ І ЗАВДАННЯ

У статті уточнюється сутність поняття музейної педагогіки як галузі педагогічної науки.

Ключові слова: музейна педагогіка, музей, музеєзнавство, методика навчання.

Михайличенко С. С. Музейная педагогика в Украине, её сущность и задачи. В статье уточняется сущность понятия музейной педагогики как отрасли педагогической науки.

Ключевые слова: музейная педагогика, музей, музееведение, методика обучения.

Mykhaulyhenko S. Museum pedagogics on Ukraine, her essence and tasks.

Essence of concept of museum pedagogics as branches of pedagogical science is specified in the article.

Key words: museum pedagogics, museum, methodology of educating.

Останнім часом педагогічною наукою був збагачений зміст терміна «музейна педагогіка» як поняття, що відображає новий етап у реалізації освітньо-виховного потенціалу музею й розглядається вітчизняними вченими як нова галузь педагогічної науки, яка має міждисциплінарний характер, перебуваючи «на перехресті» музеєзнавства, соціальної педагогіки і педагогіки дозвілля [1, с. 20]. Ця дефініція окреслила як практичну культурно-освітню діяльність музеїв, так і нову наукову дисципліну. Цьому сприяло поєднання у музейній педагогіці рис теорії, методики, а також її зв'язки з практикою.

Поняття «музейна педагогіка» було введено в науковий вжиток на початку ХХ ст. у Німеччині. Його розробка пов'язана з іменами таких німецьких просвітителів і музейних діячів, як А. Лихтварк, А. Рейхвен, Г. Фрейденталь, Г. Кершенштейнер та ін.

Передумовою зародження музейно-педагогічної думки у 1900 – 1910 рр. була ідея збереження музейного закладу як інституту освіти, орієнтованого переважно на роботу з учнями. На конференції «Музей як освітній і виховний заклад», яка відбулась у м. Мангеймі у 1913 році, А. Лихтварк першим сформулював ідею про освітнє призначення музею і запропонував новий підхід до відвідувача як до учасника діалогу. У своїй доповіді він проголосив: «До університетів, поява яких належить до середніх віків, і академій, які з'явилися в епоху абсолютизму, ХІХ століття приєднало новий вищий освітній заклад – музей. Усі ці три типи закладів носять відбиток тієї епохи, яка їх створила... Музеї відчинені для всіх, хто має за мету служити людям і не визнає ніякої різниці і поділів, є вираженням демократичного розуму» [6, с. 440].